

Inhoud

Inhoud – 5

Inleiding – 9

Veiligheid van medisch-specialistische zorg – 9
*Rob Dillmann, Cordula Wagner, Wim Schellekens, Jan Klein, Marjo Jager,
Tom van der Grinten*

‘Ik voelde me niet veilig’ – 17
Matthijs Buikema

Deel I Patiëntveiligheid: een ernstig probleem, fors aangepakt

Hoofdstuk 1 Concepten van veiligheid – 23
Jan Klein

Hoofdstuk 2 Feiten: vermijdbare schade en sterfte in Nederlandse ziekenhuizen
Internationale gegevens – 39
Maaïke Langelaan, Maren Broekens, Martine de Bruijne, Cordula Wagner

Hoofdstuk 3 Visie en strategieën: integraal veiligheidsmanagement als uitdaging en
opdracht – 51
Veiligheid als continu druppelinfluus
Dana Ploeger

Deel II Leerervaringen van binnen en buiten de zorg, uit binnen- en buitenland

Hoofdstuk 4 Kun je leren van incidenten?
Ervaringen van de Onderzoeksraad voor Veiligheid in de sector gezondheidszorg – 61
Thérèse van der Velden, Arlette van der Kolk

Hoofdstuk 5 Veiligheid bij Shell – 75
Annemarie van der Rest

Hoofdstuk 6 Patiëntveiligheid in vijf Europese landen – 85
Anne Marie Weggelaar-Jansen, Hester van de Bovenkamp, Roland Bal

Hoofdstuk 7 Excellente zorg in het buitenland – 95
Bart Kiers

Deel III Arena en actoren

Hoofdstuk 8 Governance: de maatschappelijke context – 111

Wilma van der Scheer

Hoofdstuk 9 (Zorg)verzekeraar en veiligheid – 119

Ben Crul

Hoofdstuk 10 De rol van de Inspectie voor de Gezondheidszorg – 127

Ian Leistikow, Paul Robben

Hoofdstuk 11 Patiëntveiligheid en de balans tussen intern en extern toezicht – 145

Marius Buiting, Henk den Uijl, Jan Vesseur

Hoofdstuk 12 Sectorbrede kwaliteitssystemen – 157

Kees van Dun, Margriet Schneider, Liesbeth van Rensen, Wim van Harten, Arnoud van Schaik, Miriam Kroeze, Jan Boogaard, Alice Hamersma, Roelof van Blommestein

Deel IV Besturen van patiëntveiligheid

Hoofdstuk 13 Verbeteren van patiëntveiligheid vergt strategie en leiderschap – 199

Rob Dillmann

Hoofdstuk 14 Governance van patiëntveiligheid

De rol en verantwoordelijkheid van professionals, raad van bestuur en raad van toezicht – 213

Wim Schellekens

Hoofdstuk 15 Meten van patiëntveiligheid in een organisatie – 229

Martine de Bruijne, Maaïke Langelaan, Cordula Wagner

Hoofdstuk 16 Veiligheid als intrinsiek onderdeel van procesmanagement – 237

Marc Rouppe van der Voort, Jacob Caron

Hoofdstuk 17 Patiëntveiligheidscultuur: van ontkenkend naar vooruitstrevend – 243

Cordula Wagner, Inge Verbeek-van Noord, Nicolien Zwijnenberg

Hoofdstuk 18 Veranderkundige weg naar veiligheid – 253

Gera Welker, Erik Heineman

Deel V Patiënten en professionals

Hoofdstuk 19 Communicatie – 269

Mark van Twist, Jorren Scherpenisse, Matthijs Buikema, Stef Verhoeven

Hoofdstuk 20 Patiëntveiligheid: interne communicatie als interventie – 291

Saskia ter Kuile

Hoofdstuk 21 De proactieve rol van burgers, cliënten en patiënten bij patiëntveiligheid: partners in public health – 301

Erica de Loos, Diana Delnoij

Hoofdstuk 22 Professionals die de goede dingen goed doen – 313
Hub Wollersheim

Hoofdstuk 23 Samenwerken, communicatie, aanspreken: teamaspecten van patiëntveiligheid – 321
Marck Haerkens

Hoofdstuk 24 Verbeteren en verantwoorden – 329
Eric-Hans Eddes, Michel Wouters, Rob Tollenaar

Hoofdstuk 25 Zelfregulatie, van kwetsbaarheid naar kracht – 343
Yolande Witman

Hoofdstuk 26 Second victim – 357
Gerda Zeeman, Kris Vanhaecht

Hoofdstuk 27 Medische opleiding en patiëntveiligheid – 365
Markus Klimek, Jaap Hamming, Iris Wallenburg

Deel VI Het gereedschap

Hoofdstuk 28 Audits – 379
Marieke Zegers, Saskia van Gelderen, Mirelle Hanskamp, Nicolien Kromme, Joop Lefrandt, Hilde Jalving

Hoofdstuk 29 Prospectieve risico-inventarisatie – 399
Ron Bours, Barbara Janssen-Solberg

Hoofdstuk 30 Wat kon er beter? – 415
Anne van Tellingen, Anouk Etman, Mehdi Jiwa, Chantal Epskamp-Kuijpers, Maren Broekens, Maaïke Langelaan

Personalía – 435

Register – 439

Personalia

- Prof.dr. R.A. (Roland) Bal, hoogleraar Bestuur en beleid van de gezondheidszorg, Instituut Beleid en Management Gezondheidszorg, Erasmus Universiteit Rotterdam.
- R. (Roelof) van Blommestein, ten tijde van het schrijven van dit hoofdstuk voorzitter Adviescommissie Kwaliteitsvisite Federatie Medisch Specialisten, kno-arts ZGT, Almelo.
- Mr.ing. J.F.Th. (Jan) Boogaard, ten tijde van het schrijven van dit hoofdstuk algemeen directeur van OWM Centramed B.A., Zoetermeer.
- Ing. MoSHE R.T.A. (Ron) Bours, eigenaar *SafeCaregroup*; onderdeel van *Bours Consulting BV*.
- Dr. H. (Hester) van de Bovenkamp, associate professor, Instituut Beleid en Management Gezondheidszorg, Erasmus Universiteit Rotterdam.
- M.A. (Maren) Broekens, projectcoördinator researchgroup Safety4patients en trainer patientveiligheid, VUmc, Amsterdam.
- Dr. M.C. (Martine) de Bruijne, Associate professor Quality and Safety in Health Care, VUmc, Amsterdam.
- M.A.H. (Matthijs) Buikema, journalist en auteur, Stichting ZorgVeilig.nl, Amsterdam.
- Mr. J.M. (Marius) Buiting, arts, directeur, NVTZ (Nederlandse Vereniging voor toezichhouders in Zorg en Welzijn).
- J.J. (Jacob) Caron, orthopedisch chirurg en medisch specialist patiëntveiligheid, ETZ, Tilburg.
- B.V.M. (Ben) Crul, projectadviseur innovatie Buurtzorg/voormalig senior medisch adviseur Zilveren Kruis.
- Prof.dr. D.M.J. (Diana) Delnoij, politicoloog, bijzonder hoogleraar Transparantie in de Zorg, TRANZO, Tilburg University.
- Dr. R.J.M. (Rob) Dillmann, voorzitter Raad van Bestuur Isala, Zwolle.
- Ir. C.M. (Kees) van Dun, MCM, directeur NIAZ, Utrecht.
- Dr. E.H. (Eric Hans) Eddes, gastro-intestinaal en oncologisch chirurg, afdeling Heelkunde Deventer Ziekenhuis. Directeur Dutch Institute for Clinical Auditing.
- C. (Chantal) Epskamp-Kuijpers, patholoog-anatoom, UMCU/PALGA, Utrecht.
- Mr. A. (Anouk) Etman, ambtelijk secretaris centrale meldingscommissie Zaans Medisch Centrum, Zaandam.
- S.C. (Saskia) van Gelderen, onderzoeker, Scientific Institute for Quality of Healthcare (IQ healthcare), Radboudumc, Nijmegen.
- Prof.dr. T.E.D. (Tom) van der Grinten, emeritus hoogleraar Beleid en Organisatie Gezondheidszorg, Erasmus Universiteit Rotterdam.
- M.H.T.M. (Marck) Haerkens, chirurg-vlieger, oprichter organisatie Wings of Care, Vught.
- A.M. (Alice) Hamersma, preventieanalist OWM Centramed B.A., Zoetermeer.
- Prof.dr. J.F. (Jaap) Hamming, chirurg, opleider Heelkunde, LUMC Leiden.
- M.E.C. (Mirelle) Hanskamp-Sebregts, intern auditor/onderzoeker, Instituut Waarborging Kwaliteit en Veiligheid (IWKV), Radboudumc, Nijmegen.
- Prof.dr. W.H. (Wim) van Harten, hoogleraar kwaliteitsmanagement en zorgtechnologie, Universiteit Twente; voorzitter raad van bestuur, Rijnstate ziekenhuis, Arnhem.
- Prof.dr. E. (Erik) Heineman, chirurg, hoogleraar Chirurgie, hoofd afdeling Chirurgie, UMCG, Groningen.

- Drs. M.J. (Marjo) Jager, medisch specialist Patiëntveiligheid, kinderarts, Jeroen Bosch Ziekenhuis, Den Bosch.
- Dr. M. (Hilde) Jalving, internist-oncoloog, afdeling Medische oncologie, UMCG, Groningen.
- Drs. B.C.J. (Barbara) Janssen-Solberg, Integraal Risico Manager Maastricht UMC+, eigenaar *Durf in Zorg*, Stein.
- Dr. M. (Mehdi) Jiwa, patholoog-anatoom, Jiwa Consultancy, Egmond aan den Hoef.
- B. (Bart) Kiers, redacteur van *Zorgvisie*, bezoekt internationale congressen over patiëntveiligheid en interviewt wereldleiders op het gebied van kwaliteitsverbetering.
- Prof.dr. J. (Jan) Klein, anesthesioloog, hoogleraar Patient Safety Engineering, TU Delft.
- Dr. M. (Markus) Klimek, anesthesioloog, plv. afdelingshoofd/plv. opleider afdeling Anesthesiologie, voorzitter centrale MIP-commissie, Erasmus MC, Rotterdam.
- A. (Arlette) van der Kolk, MSc, senior onderzoeker inspectie Sociale Zaken en Werkgelegenheid, daarvoor o.a. secretaris-rapporteur Onderzoeksraad voor Veiligheid, Den Haag.
- Drs. M.M. (Miriam) Kroeze, senior adviseur Medisch risicomanagement, MediRisk, Utrecht.
- N. (Nicolien) M.H. Kromme, beleidsmedewerker, afdeling Interne geneeskunde, UMCG, Groningen.
- Drs. S. (Saskia) ter Kuile, communicatiemanager Vilans, Kenniscentrum voor langdurende zorg, Utrecht.
- Dr. M. (Maaïke) Langelaan, senior onderzoeker researchgroup Safety4patients, NIVEL, Utrecht.
- Dr. J.D. (Joop) Lefrandt, internist-vasculair geneeskundige, UMCG, Groningen.
- Dr. I.P. (Ian) Leistikow, Coördinerend Specialistisch Senior Inspecteur afdeling Medisch Specialistische Zorg, Inspectie voor de Gezondheidszorg en onderzoeker aan de iBMG, Erasmus Universiteit Rotterdam.
- E.M. (Erica) de Loos, BN, MSc, FISQua, Change Agent NHS SHCR, projectcoördinator NFU-Consortium Kwaliteit van Zorg, voormalig senior adviseur NIAZ en CBO Dutch Institute for Healthcare Improvement, Utrecht.
- D. (Dana) Ploeger, zorgjournalist voor o.a. *Dagblad Trouw*, *Skipr*, *De Medisch Specialist*. Journalistiek Buro, Amersfoort.
- Dr. E.L.J. (Liesbeth) van Rensen, MPH, bestuursadviseur raad van bestuur, UMC Utrecht.
- Ir. A. (Annemarie) van der Rest, manager Health, Safety and Environmental Affairs, Shell Nederland B.V., Den Haag.
- Prof.dr. P.B.M. (Paul) Robben, bijzonder hoogleraar Toezicht iBMG, Erasmus Universiteit Rotterdam en adviseur Inspectie voor de Gezondheidszorg.
- Dr. M.B.V. (Marc) Rouppe van der Voort, manager Lean en Zorglogistiek, St. Antonius Ziekenhuis, Nieuwegein/Utrecht.
- Mr. A.R.T. (Arnoud) van Schaik MBA, directeur MediRisk, Utrecht.
- Dr. W.K. (Wilma) van der Scheer, directeur Erasmus Centrum voor Zorgbestuur, Erasmus Universiteit Rotterdam.
- W. (Wim) Schellekens, arts, strategisch adviseur en toezichthouder, voormalig hoofdinspecteur IGZ, directeur CBO, ziekenhuisbestuurder en huisarts.
- J. (Jorren) Scherpenisse, bestuurskundige en arbeids- en organisatiepsycholoog, onderzoeker, Nederlandse School voor Openbaar Bestuur, Den Haag.
- Prof.dr. M.M.E. (Margriet) Schneider, voorzitter raad van bestuur, UMC Utrecht.
- Dr. A. (Anne) van Tellingen, internist-nefroloog Zaans Medisch Centrum.
- Prof.dr. R.A.E.M. (Rob) Tollenaar, hoogleraar Heelkunde in het bijzonder de oncologie, hoofd afdeling Heelkunde en divisie 1 LUMC, voorzitter DICA.
- Prof.dr. M.J.W. (Mark) van Twist, hoogleraar Bestuurskunde Erasmus Universiteit Rotterdam, decaan en bestuurder Nederlandse School voor Openbaar Bestuur, Den Haag.

- H. (Henk) den Uijl MA, beleidsmedewerker NVTZ, promovendus/docent, Faculteit der Geesteswetenschappen, afdeling Filosofie, Vrije Universiteit Amsterdam.
- Prof.dr. K. (Kris) Vanhaecht, docent, leerstoel Kwaliteit & Patiëntveiligheid, Leuven Instituut GezondheidszorgBeleid, KU Leuven, academisch stafmedewerker UZ Leuven, Leuven.
- Drs. Th. (Thérèse) van der Velden, Projectleider Onderzoeksraad voor Veiligheid, Den Haag.
- Dr. I (Inge) Verbeek-van Noord, voormalig onderzoeker researchgroup Safety4patients, VUmc, Amsterdam.
- Drs. S.M.M.J. (Stef) Verhoeven, Stichting Zorgveilig.nl, Amsterdam.
- J. (Jan) Vesseur, arts, MPH, voormalig hoofdinspecteur Patiëntveiligheid IGZ.
- Prof.dr. C. (Cordula) Wagner, hoogleraar Patiëntveiligheid, researchgroup Safety4patients, VUmc, Amsterdam, directeur, NIVEL, Utrecht.
- Dr. I. (Iris) Wallenburg, assistant professor aan het instituut Beleid en Management Gezondheidszorg (iBMG), Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Dr. A.M. (Anne Marie) Weggelaar-Jansen MCM, assistant professor personal and organizational change, Instituut Beleid en Management Gezondheidszorg, Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Dr. G.A. (Gera) Welker, adviseur Beleid en implementatie, coördinator UMCG-kenniscentrum kwaliteit en veiligheid, UMCG, Groningen.
- Dr. Y. (Yolande) Witman, arts/organisatieadviseur, vrijgevestigd, Nigtevecht.
- Dr. H.C. (Hub) Wollersheim, internist, universitair hoofddocent, IQ healthcare, Radboudumc, Nijmegen.
- Dr. M.W.J.M. (Michel) Wouters, chirurg-oncoloog, Nederlands Kanker Instituut – Antoni van Leeuwenhoek, Amsterdam.
- Dr. G.G. (Gerda) Zeeman, gynaecoloog, Tjongerschans Ziekenhuis, Heerenveen, coach & trainer voor medici.
- Dr. M. (Marieke) Zegers, senior onderzoeker, Scientific Institute for Quality of Healthcare (IQ healthcare), Radboudumc, Nijmegen.
- N.C. (Nicolien) Zwijnenberg, onderzoeker, NIVEL, Utrecht.